

CUPRINS

Cuvânt înainte	9
Introducere. Științele organizațiilor – câmp de cercetare multidisciplinară.....	13
Repere istorice.....	13
Câmp de investigare.....	18
Interes social	21
Capitolul 1. Cercetarea științifică în contextul mutațiilor contemporane.....	27
1.1. Cercetarea științifică - activitate instituționalizată de producere de cunoștințe.....	27
1.2. Tipuri de cercetare științifică	31
1.3. Cunoașterea, sursa mutațiilor contemporane	34
1.4. Cercetarea-inovarea din perspectivă europeană	38
1.5. Cercetarea științifică în contextul transformării digitale.....	43
Capitolul 2. Cadrul epistemologic al cercetării științifice	51
2.1. De la filozofie la epistemologie	51
2.2. Diversitatea științelor și cunoașterea.....	54
2.2.1. Știința și cunoașterea	54
2.2.2. Diversitatea științelor.....	58
2.3. Definiția și accepțiunile epistemologiei	63
2.4. Știința epistemologiei sau epistemologia științelor?	65
2.5. Progresul cunoașterii științifice	70
Capitolul 3. Formarea raționamentelor în cercetarea științifică	75
3.1. Raționamentele abstracte la idealiști.....	76
3.2. Raționamentele deductive și cunoașterea.....	79
3.2.1. Raționalismul lui Descartes	79
3.2.2. Criticismul lui Kant	82
3.3. Cartezianismul în științele organizațiilor	83
3.3.1. Originea cartezianismului în științele organizațiilor.....	83
3.3.2. Evoluția cartezianismului în practica organizațiilor	85
3.3.3. Este cu adevărat vina lui Descartes?	87
3.4. Raționamentele inductive la empiriști	88
3.4.1. Bazele empirismului.....	88
3.4.2. Limitele raționamentelor inductive	90
3.5. Poziționarea cercetătorului pe axa raționalism - empirism	93
Capitolul 4. Poziționarea epistemologică a unei cercetări	97
4.1. Spre o definiție a paradigmei.....	97
4.2. Pozitivismul și producerea cunoașterii	100
4.3. Limitele pozitivismului. Postpozitivismul	103
4.4. Constructivismul	104
4.4.1. Originea cunoașterii la constructiviști	105

4.4.2. Tipologia constructivismului.....	108
4.4.3. Modelarea sistemică constructivistă	110
4.5. Interpretativismul	114
4.6. Poziționarea cercetătorului pe axa pozitivism constructivism/interpretativism.....	115
Capitolul 5. Demersul preliminar al unei lucrări de cercetare științifică.....	121
5.1. Proiectul de cercetare: un demers creator și responsabil.....	121
5.2. Organizarea demersului științific	125
5.3. Specificul și interesul etapei exploratorii a cercetării	129
5.4. Conținutul etapei exploratorii.....	131
5.5. Alegerea subiectului și delimitarea obiectului cercetării	132
5.6. Metodele de documentare specifice etapei exploratorii	137
5.6.1. Studiul literaturii de specialitate	138
5.6.2. Interviu exploratoriu	144
5.6.3. Alte surse de documentare preliminară.....	144
Capitolul 6. Problematizarea cercetării: construcție intelectuală formalizată	147
6.1. Conținutul etapei de problematizarea a cercetării	147
6.2. Problema ca punct de plecare al demersului științific	150
6.2.1. Problemele comune și emergența problemelor sociale.....	150
6.2.2. Trecerea de la o problemă socială la o problemă de cercetare.....	152
6.3. Întrebarea de cercetare.....	157
6.3.1. Sursa întrebărilor de cercetare	158
6.3.2. Caracteristicile calitative ale întrebărilor de cercetare	162
6.4. Ipotezele cercetării.....	165
6.4.1. Definiția ipotezei.....	165
6.4.2. Tipurile de ipoteze	168
6.4.3. Caracteristicile ipotezelor.....	170
6.5. Formalizarea problematicii cercetării.....	171
6.5.1. Conceptul de problematică de cercetare.....	171
6.5.2. Redactarea problematicii de cercetare	173
Capitolul 7. Modelarea în cercetarea științifică.....	179
7.1. Conceptualizarea – reprezentare mintală a obiectului cercetării.....	180
7.1.1. Conceptele: elemente de bază ale limbajului de cercetare	180
7.1.2. Teoriile de referință – repere ale conceptualizării	182
7.2. Operaționalizarea conceptelor	184
7.3. Măsurarea – formă preliminară de modelare a realității.....	188
7.3.1. Definiția, obiectul și interesul măsurării.....	188
7.3.2. Nivelurile de măsurare și relațiile dintre ele.....	192
7.3.3. Calitatea măsurării.....	195
7.4. Modelele de reprezentare a realității cercetate	199
7.4.1. Etapele de elaborare a modelelor	200
7.4.2. Tipuri de modele utilizate în cercetare.....	202
7.5. Modelarea sistemică în științele organizațiilor	208
7.5.1. Emergența viziunii sistemice în științele organizațiilor.....	208
7.5.2. Operaționalizarea viziunii sistemice – un exercițiu mai degrabă declarativ	209
7.5.3. Modelul ECAR – un alt mod de formalizare și investigare a complexității	211

Capitolul 8. Cadrul metodologic al cercetării științifice	217
8.1. Metoda și metodologia de cercetare	217
8.2. Tradiții clasificatoare ale metodelor cunoașterii	220
8.2.1. Clasificări generale.....	220
8.2.2. Clasificări specifice științelor organizațiilor	222
8.3. Deducția, inducția și abducția – raționamente științifice complementare.....	224
8.3.1. Deducția	225
8.3.2. Inducția	226
8.3.3. Abducția	228
8.3.4. Complementaritatea raționamentelor științifice	229
8.4. Alegerea metodei de cercetare	230
8.5. Combinarea diferitelor metode de cercetare	233
8.6. Transformarea digitală și perspectivele metodologice	237
Capitolul 9. Strategii de acces la realitate în științele organizațiilor.....	243
9.1. Culegerea datelor și informațiilor în cercetarea științifică	245
9.1.1. Cercetarea documentară – demers structurant și recurent	245
9.1.2. Experimentarea	249
9.1.3. Observația	254
9.1.3.1. Observația structurată	258
9.1.3.2. Observația nestructurată	265
9.1.4. Cercetarea comparativă.....	268
9.2. Prelucrarea și analiza datelor în cercetarea științifică.....	272
9.2.1. Prelucrarea și analiza datelor cantitative	272
9.2.2. Prelucrarea și analiza datelor calitative	272
9.2.2.1. Analiza de conținut	273
9.2.2.2. Cartografia cognitivă.....	275
9.3. Metode mixte	278
9.3.1. Scalarea	278
9.3.2. Studiul de caz.....	281
9.3.3. Monografia.....	282

„A studia și a nu gândi este o risipă,
a gândi și a nu studia este periculos.”

Confucius, 495 î.Hr.

Cuvânt înainte

Formarea științifică universitară în domeniul organizațiilor asigură, prin transmiterea unui anumit volum de cunoștințe generale și specifice, dobândirea de abilități și competențe adaptate nevoilor acestora. Dincolo de cunoștințe, învățământul superior este menit să furnizeze tinerilor instrumente de analiză critică a ceea ce învață, de înțelegere a specificului fiecărei științe, a modului în care conținutul științific s-a creat, a evoluat și în ce context. El trebuie să incite la reflecții privind originea și valoarea cunoștințelor actuale, interesul și limitele modelelor teoretice, privind noile paradigme, deschideri și domenii ce-ar trebui explorate. Completarea cunoștințelor de specialitate legate de organizații cu cele de epistemologie și de metodologie a cercetării răspunde acestei misiuni a învățământului superior, deoarece îi familiarizează pe tineri cu demersul și particularitățile muncii de producere de cunoștințe prin cercetarea științifică, cu finalitatea și interesul acesteia pentru progresul general al cunoașterii. Ea devine o nevoie intrinsecă, permanentă, întrucât îndoielile, limitele și uneori neputința de a merge mai departe sunt inerente oricărui cercetător, oricărui om de știință, chiar celor cu ani de experiență. Profesorul sau cercetătorul preocupat de dinamica rapidă și complexă a procesului științific în care cunoașterea este într-o permanentă devenire, este interpelat în permanență: Cum să poată aborda adevărul științific izvorât din cunoașterea savantă a momentului? Cum poate să contribuie la o mai bună înțelegere a dinamicii cunoașterii științifice? Cum să contribuie la îmbogățirea cunoașterii, la progresul acesteia? etc.

Răspunsul cel mai apropiat la aceste întrebări este cel dat de teoria cunoașterii științifice și a validității sale, și anume de *epistemologie*. Aceasta

prezintă cel puțin două avantaje: permite studiul critic, exhaustiv al unui domeniului științific de interes și oferă baza raționamentelor privind originea cunoștințelor științifice, valoarea lor în trecut, relevanța lor în zilele noastre, dar mai ales devenirea lor. Este răspunsul dat, în istoria științei, de mari epistemologi și oameni de știință. Așa cum afirma filozoful Jean Piaget *„compararea teoriilor și atitudinilor generale pe cele două tărâmură ale vieții și ale cunoașterii, nu se poate face fără analiza și explicarea noțiunilor, altfel spus, fără o epistemologie a modurilor de cunoaștere”* (Piaget, 1970). Aserțiunea unui asemenea erudit nu poate decât să-i interpeleze pe tinerii cercetători, doctoranzi și pe mentorii lor, pe toți cei care sunt actori pe scena cercetării, să-i incite la o reflecție centrată pe critica științelor contemporane.

Munca de cercetător presupune contribuții la trecerea de la stadiul actual al cunoașterii la un nou stadiu mai bogat, mai complet, mai util evoluției economico-sociale. Necesitatea de a proiecta în viitor rezultatul dar și efectele cercetării constituie, de fapt, o regulă fundamentală a demersului științific. Cânte descoperiri, de-a lungul istoriei, n-au făcut impas de acest imperativ, ocultând luarea în considerare a acestei viziuni proactive cu implicații în sistemul social și economic al unei comunități! Dacă astăzi căutăm soluții pentru a limita efectele nefaste asupra mediului produse de automobile, materiale nucleare etc., dacă vom resimți ani în șir trauma produsă de pandemia Covid-19, este în realitate și datorită faptului că nu s-au conștientizat pericolele generate de absența de „proiecție în viitor” a rezultatelor anumitor cercetări, nu s-au evaluat corespunzător raporturilor de putere.

Puterea este un raport de forțe care se manifestă în toate domeniile vieții sociale, inclusiv în știință, iar ambițiile generate de putere pot uneori să fie mai convingătoare decât căutarea adevărului. Aceasta a făcut, ca în numele științei, să se producă uneori drame ale umanității. Înțelegem de ce cercetarea științifică se află într-un cadru de interferențe pozitive și negative, care impune reguli clare de conduită științifică. Rolul dascălilor este de a promova, în învățământ și cercetare, cerințele valorii de „adevăr”, de a ridica la rangul de metodă științifică proiecția în timp și spațiu a efectelor cercetării, de a milita pentru creșterea rolului cunoașterii științifice în ameliorarea condiției umane. Cercetătorii, indiferent de generație, sunt

fără îndoială sensibili la acest demers, deoarece, cum spunea filozoful francez Gaston Bachelard „când se prezintă culturii științifice, spiritul nu este niciodată tânăr. El este chiar foarte bătrân, căci el are vârsta prejudecăților sale. A avea acces la știință, înseamnă a întineri spiritual, a accepta o mutație bruscă care trebuie să contrazică trecutul...” (Bachelard, 1975).

Cercetarea doctorală a cunoscut, în ultimii ani, în România și Bulgaria, o dinamică cantitativă considerabilă, înregistrându-se o creștere exponențială a numărului de doctoranzi și de doctori în toate domeniile științei. Asigurarea nivelului de „științificitate” a tezelor de doctorat elaborate este dificil de apreciat. Ea intră în sarcina autorilor, dar și a celor abilitați să conducă doctorate, fiind o problemă de responsabilitate instituțională dar și de conștiință personală. O lucrare de epistemologie i-ar putea interesa, cel puțin la nivelul unei confruntări constructive de idei, de puncte de vedere, de poziții față de valoarea diverselor contribuții științifice și de aportul lor la progresul, la devenirea comună.

*Maria Niculescu
Antony Galabov*